

Küreselleş(tir)me Karşısında Bir Olanak Olarak Başkaldırı ve Albert Camus

Begüm ŞİŞMAN

Özet

Albert Camus, yaşadığımız dünyanın absürd bir dünya olduğunu ifade etmiştir. Aynen dünya gibi, insan da absürd bir varlıktır. Absürd insan, yaşamın saçmalığının bilincine varan insandır. Absürdden kurtulmanın tek yolu başkaldırmadır. Ama bu, her şeyi yok sayan bir başkaldırma değildir. Başkaldırmanın temeli yıkma mantığı değildir; yaratma mantığıdır. Başkaldırmanın temelinde adalet duygusu vardır. Başkaldırı, bireyin temel hakkı olan, yaşama hakkının savunur. Başkaldırı insanın varlık nedenidir. Küreselleşme olgusunda da insanın temel yaşama hakları kısıtlanmaktadır, insanlar arasındaki eşitsizlikler artmaktadır. Küreselleşme olgusu çerçevesinde güçlü devletler, şirketler gücü elde etmek istemektedirler. Haklarının bilincinde olan insanlar ise, bu duruma, karşı tavır geliştirmektedirler.

Anahtar kelimeler: Absürd, başkaldırma, başkaldıran insan, devrim, küreselleş(tir)me, metafizik başkaldırma, tarihsel başkaldırma.

Abstract

Rebellion as a Potentiality against Globalisation and Albert Camus

Albert Camus, states that world we lived in is absurd. And not only the world but the person is also absurd. The absurd person is a person who release that the life is nonsense. The only way to escape from nonsense is revolt against it. But this doesn't mean that to revolt against everything. The basis of the revolting isn't to destroy; is a create logic. The Feeling of Justice is taking a part at the base of revolving. The revolting defends the right of living which is the main right of the person. The revolting is the reason of the existence of person. The main rights of living person is being restricted by the fact of globalization. The inequality among the people is rising. In the fact of globalization strong states, companies want to acquire the power. People who are aware of their rights object to this situation.

Key words: Absurd, to rebel, rebellious man, revolution, globalization, metaphysical rebellion, historical rebellion.

Giriş: Absürd Kavramı

Başkaldırı, Fransız filozof ve edebiyatçı Albert Camus'nün çağını anlama çabasını ifade eden temel kavramıdır. Camus, bu kavramı özellikle *Başkaldıran İnsan* adlı yapıtında detaylı bir şekilde incelemiştir. Camus, başkaldırı kavramına geçmeden önce, bu kavramla ilintili olan absürd (saçma/uyumsuz) kavramını irdelemiştir.

Absürd, kendi aklıyla dünyayı bir bütün olarak kavramak ve açıklamak isteyen, ama akli ile denediği dünya arasında bir uçurum ve boşluk olduğunu duyan insanın durumudur (Gündoğan 1997: 71). Absürd insan, kendi insani sınırları içinde, kendini aşana güvenmeden ve başvurmadan yaşayan insandır (a.e., 78).

Camus, *Sisyphos Söyleni* adlı yapıtında “Yaşamın yaşanmaya değip değmediği” konusunu tartışarak, yaşadığımız dünyanın absürd bir dünya olduğunu söylemiştir (2004: 15).

Dünya insana yabancıdır ve insan bu dünyanın yoğunluğunu duyar. Her insan hem kendisine, hem başkalarına, hem dünyaya yabancıdır (Gündoğan 1997: 66). İnsan akla sahip bir varlık olduğundan dolayı hem kendisine hem de dünyaya bir anlam yüklemeye çalışır. Bu esnada dünyanın absürd bir dünya olduğunu ve kendisinin de bu dünya gibi absürd bir varlık olduğunu fark eder.

Absürd insan, yaşamın saçmalığının bilincine varan insan, aslında özgür olmadığını anlar. Absürd insan durumunun bilincinde olan insandır.

Absürd duygusunun ortaya çıktığı ya da bu duygunun ortaya çıkmasına zemin hazırlayan durumları şöyle sıralayabiliriz:

- Hayatın monotonluğu ve mekanikliği insana hem kendisinin, hem de diğer varlıkların anlamını sordurur. Bu absürd'ün ilk habercisidir.
- Zamanın geçmesi, onun öldürücü bir unsur olarak algılanması ve geleceği değiştiremez oluşumuzun bilincine varılması,
- İnsanların bu dünyada tek başına olması, kendine, dünyaya ve başkalarına karşı yabancı oluşu ve başkalarıyla ayrılığının keskin bir biçimde bilincine varılması,
- Ölümün zorunlu ve kaçınılmaz bir son oluşunun ve ölümlerle birlikte her şeyin sona ereceğinin anlaşılması (a.e., 64).

Absürd ancak kendisine boyun eğilmediği oranda bir anlam taşır. Öyleyse bilinçle açığa çıkardığımız absürdü, absürd olduğunu bile bile, göz önünden uzaklaştırmamak için elimizden geleni yapmalıyız.

Ona göre, absürdün tahammül edilemez ve hatta dehşet verici bunaltısıyla yaşamayan insan, onun yol açtığı mahkumiyetten kurtulabilmek için birtakım çareler arar. Absürdü ortadan kaldırabilmenin iki yolu vardır: Ya insanı ya da dünyayı yok etmek.

Absürdden kurtulmanın birinci yolu olan felsefi intihar, Camus'nün gözünde dünyayı reddetme veya ondan vazgeçmedir. İnsani özlemlere karşı kayıtsız, akıldışı bir

dünyada, absürd bir hayatın bilincine varan insan, kendisine bu dünyadakinden farklı olan yepyeni bir hayat aramaya başlar. Bu arayış, absürd karşısında bir umut arayışına tekabül eder. Umut veya felsefi intihar absürdü ortadan kaldırmaya yönelik bir teşebbüs olarak, bu dünyayı ortadan kaldırıp, onun yerine başka bir dünya koymaktır (Erdem 2004: 164). Oysa Camus'ye göre asıl olan absürdü yaşamak ve yaşatmaktır.

Absürdden kurtulmanın bir diğer yolu, absürdü duyumsayan insanın kendisini ortadan kaldırması, yani intihardır (a.y.). Oysa Camus intiharı asla onaylamaz, onu bir çözüm yolu olarak kabul etmez. İntihar absürde boyun eğdiğimizi gösterir. İntihar eden kişi absürdü değil, kendini ortadan kaldırır.

İntihar Camus tarafından salık verilen bir eylem değildir. Onun görüşünde intihar, kendini absürde bırakmak, teslim olmak demektir. İnsan gururunun ve büyüklüğünün kendine gösterdiği yer ne teslim oluş ne de varoluşçu felsefecilerin kendilerini verdikleri kaçış türü değil, ama absürdün bilincinde yaşamak ve gene de insanın kendini adaması ve olanaklı en dolu biçimde yaşaması yoluyla ona başkaldırmaktır (Copleston 1990: 80).

Önemli olan absürdü ortadan kaldırmak için kendimizi ya da dünyayı ortadan kaldırmaya çalışmak değil, absürde meydan okumaktır. Camus yaşamın yaşanmaya değer olup olmadığı sorgulamasını, yaşam absürde rağmen yaşanmalıdır şeklinde devam ettirir. Çünkü absürd insanın kendi gerçeğidir. Onu ortadan kaldırmak yerine, onunla yaşamalıyız.

Absürd bilince varan, absürdün dünyasında bilincini sürdüren ve ondan bütün kaçış yollarını reddeden insan davranışı, bir başkaldırma davranışıdır. Absürdün insana açacağı bir tek kapı vardır, o da başkaldırmadır.

Camus, absürdden kurtulmanın tek yolunun başkaldırma olduğunu düşünür. Camus bunu şöyle ifade eder:

“Bilinçle gün ışığına çıkardığımız bu absürdü, absürd olduğunu bile bile, göz önünden uzaklaştırmamak için elimizden gelen her şeyi yapmazsak, bu yazgıyı yaşayamayacağız demektir. Onu yaşatan karşıtlığın öğelerinden birini yadsımak, ondan sıyrılmaktır. Bilinçli başkaldırımı yok etmek ortadan kaldırmaktır. Sürekli devrim izleği böylece bireysel deneyim alanına geçer. Yaşamak absürdü yaşatmaktır. Absürdü yaşamak her şeyden önce ona bakmaktır. Böylece tutarlı olan ender felsefe durumlarından biri başkaldırı olarak belirir. Başkaldırı insanla kendi karanlığının sürekli biçimde karşılaştırılmasıdır. Olanaksız bir saydamlık gereksinimidir. Her saniyesinde dünyayı yeniden tartışma konusu eder. Tehlike, insana, onu kavramanın yeri doldurulmaz fırsatını verdiği gibi, metafizik ayaklanma da tüm deneyim boyunca bilinci yaşatır. İnsanın kendi kendisi için sürekli biçimde varoluşu, hazır oluşudur. İsteme değildir, umutsuzdur. Yalnızca ezici bir yazgının kesinliğidir, bu başkaldırı kendisine eşlik etmesi beklenen boyun eğiştenden de uzaktır” (2004: 60-61).

Başkaldırı Kavramı

Kimdir başkaldıran insan? Hayır diyen biri, evet diyen bir insandır da, hem de daha ilk deviniminde. Bu 'hayır'ın içeriği nedir? Örneğin; "Fazla uzadı bu iş", "Buraya kadar evet, buradan ilerisine hayır", "Çok ileri gidiyorsunuz" ya da "Geçemeyeceğiniz bir sınır vardır" anlamlarına gelir. Kısacası, bir sınırın varlığını kesinler bu 'hayır'. Başkaldırı edimi hem katlanılmaz bulunan bir haksızlığın kesinlikle yadsınmasına, hem de bulanık bir hak inancına, daha doğrusu başkaldırmanın "... yapmaya hazır olduğu" izlenimine dayanır. Herhangi bir biçimde, herhangi bir yerde bizim de haklı olduğumuz duygusu uyanmadıkça başkaldırı olmaz. Her başkaldırıda, haksızlığa karşı bir tiksintiyle birlikte, kendi benliğinin herhangi bir yanına tam ve birdenbire bir katılışı vardır. Böylece, kendiliğinden bir değer yargısı sokar araya, ne denli nedensiz olursa olsun, tehlikeler içinde sürdürür onu (Camus 2000: 21).

Camus *Denemeler* adlı eserinde; "Bizi kurtaracak şey hayır demesini bilmiş olan insanların, yarın aynı sarsılmazlıkla ve çıkarını düşünmeden evet demesini bilmeleridir" demiştir (1997b: 95).

Başkaldırmanın temelinde yatan şey adalet duygusudur. Hakkını korumak isteyen başkaldıran insan, kendisine haksızlık etmek isteyenlere karşı, kendisini bir değer olarak ortaya koymaya çalışır. Başkaldırı bir anlamda kendi varoluşunu ortaya çıkarmaktır. İnsanın varlık sebeplerindedir.

Camus, başkaldırmayı metafizik (doğüstü) başkaldırma ve tarihsel başkaldırma olmak üzere iki şekilde inceler. Her iki başkaldırının da temelinde sınır çizme ve ölçü isteği vardır.

Başkaldıran insan, hayır diyen bir insandır. Hayır, ya sırf zihni ya da fiilî olur. Eğer hayır zihni ise bunun adı metafizik başkaldırma, fiilî ise bu da tarihsel başkaldırmadır. Her iki başkaldırmada da hayır, mutlak anlamda hayır olmayıp, içinde bir değer bulandıran bir evet'i de öne sürer. Başkaldırma olumlu bir değer yaratmak anlamına gelir (Gündoğan 1997: 168).

Metafizik başkaldırma insanın, kendi koşulunun ve bütün evrenin karşısına dikilmesidir (Erdem 2004: 165). Başkaldırılmış kişi bir yandan ölümlülük koşunu yadsırken, bir yandan da kendisini bu koşul içinde yaşatan gücü yadsır. Öyleyse doğüstü başkaldıran ille de Tanrısız değildir, ama ister istemez Tanrıya sövücüdür. Düzen adına kutsala saygısızlık eder. Başkaldıran kişi, yoksamaktan çok, meydan okur. Hiç değilse başlangıçta, Tanrı'yı silmez, yalnızca eşit eşite konuşur onunla. Ama kibar bir söyleşim değil, yenme isteğinden hız alan bir tartışma söz konusudur (Camus 2000: 34).

Metafizik başkaldırıda Tanrı yok edildikten sonra başkaldırma bir hümanizm ile sonuçlanırsa bir anlam ifade eder. Aksi halde ortaya diktatörlük çıkar (Gündoğan 1997: 128).

Camus'nün *Veba* adlı romanındaki baş kahraman Dr. Rieux, olumlu anlamda başkaldıran insandır. Dr. Rieux Oran kentinde yaşanan veba hastalığı ile mücadele etmiştir. Veba aslında evrendeki kötülüklerin simgesidir. Romanın kahramanlarından

rahip Paneloux vebayı insanların işlediği günahların bedeli olarak görmektedir. Oysa Dr. Rieux, bu hastalık karşısında boyun eğmeyi değil, mücadeleyi seçmiştir.

Rieux Tanrı'ya inanmayan ama insanlara yardım eden bir doktordur. O ateist ahlakın ve hümanizmin temsilcisidir (Gündoğan 1997: 30).

“Eğer Tanrı'ya inanmıyorsanız niçin bunca özveride bulunuyorsunuz?” sorusunu o şekilde yanıtlamıştır. Eğer mutlak güçte bir Tanrı'ya inansaydı, insanları iyileştirmeyi sürdürmez, bu görevi ona bırakırdı. Ama bu dünyada kimse, hayır kimse, Tanrı'ya inandığını sanan Paneloux bile, böyle bir Tanrı'ya inanmıyordu. Çünkü kimse kendini sonuna kadar Tanrı'nın ellerine bırakmıyordu ve bu açıdan Rieux, yaradılışla olduğu gibi mücadele ederek, en azından kendisinin gerçeğin yolunda olduğuna inanıyordu” (Camus 2003b: 118).

Metafizik başkaldırma ile Tanrı ölür. Tanrı ölünce de geriye insan ve insanın içinde yaşadığı tarih kalmaktadır (Gündoğan 1997: 131).

Camus, her başkaldırmanın, başlangıçta “bütün insanlar adına, bir değer adına” yola çıktığını, ancak, daha sonra “köklerini ve temellerini” unutarak, yani ne adına başkaldırdığını unutarak, ya karşı çıktığı tutum gibi buyurgan olduğunu ya da kendi kendini yok ettiğini belirtir (Günay 2004: 140).

Devrimci adaleti gerçekleştirmek için her yolu denemeye kalkar ve suçu yok etmek maksadıyla başlattığı başkaldırması, suçlulukla son bulur. Camus'ya göre kral öldüren devrimler, 20. yüzyıl devrimleri, hep suçlulukla son bulmuştur. Böylece de devrim, başkaldırmadan ayrılır (Gündoğan 1997: 131). Başlıca devrimler biçimlerini ve özgürlüklerini öldürmeden alırlar. Hepsi ya da hemen hepsi, insan-öldürücü olmuştur. Ama kimileri fazla olarak, kral-öldürücülükle Tanrı-öldürücülüğü de uygulamıştır (Camus 2000: 113).

Başkaldırmanın bozulmuş bir şekli olan devrimle gerçek başkaldırma arasındaki farkı Camus şöyle ifade etmiştir:

“Başkaldırma birlik ister, tarihsel devrim ise tümlük. Birincisi bir evet'e dayanan hayır'dan yola çıkar, ikincisi salt yoksamaktan yola çıkarak çağların sonuna atılmış bir evet'i yaratabilmek için bütün kölelikleri bağrına basar. Biri yaratıcıdır, öteki yoksayıcı. Birincisi gittikçe daha çok varolmak için yaratmaya adanmıştır, ikincisi gittikçe daha iyi yoksamak için üretmek zorundadır” (2000: 239-40).

Devrimin içinde her şeye izin vardır, öldürme bir ilke olabilir (a.e., 164). Ama başkaldırma eyleminde ölüme ve öldürmeye izin yoktur.

Başkaldırı, bireyin temel bir insan hakkı olan, yaşama hakkını savunur. Dolayısıyla, işkencenin her türüne ve idama karşıdır (Erdem 2004: 167).

Camus *Denemeler* adlı yapıtında, hiçbir doğruluğun, doğrudan doğruya ya da dolayısıyla, bir adamı öldürmeye hakkı olduğunu kabul edemeyeceğini söyler (1997: 66).

Camus *Giyotin Üzerine* adlı yazısında,

“Hiç kimse, suçlu görülse bile mutlak olarak cezalandırılmamalıdır, hele suçsuz olmak ihtimali de varsa... ne adalet duygusuna ne de cezanın ibretliği niteliğine gereği gibi cevap veren ölüm cezası, fazladan, her zaman izafi olan suçluluğu, düzeltmesine imkan olmayan son bir cezayla dondurmak gibi çok aşırı bir imtiyazı gasp etmektedir” (1972: 44).

şeklinde ifade eder. Yine aynı yazıda yaşama hakkının bütün insanların, hatta onların en kötüsünün bile doğal hakkı olduğunu belirtmiştir.

Başkalarının ölümünü düşünmemenin, çağımızın bir bozukluğu olduğunu belirten Camus, istediği dünyanın, kimsenin kimseyi öldürmediği bir dünya değil (çünkü bu bir ütopyadır), insan öldürmenin haklı olmayacağını vurgular (Günay 2004: 11).

Camus, başkaldırmanın şiddetten vazgeçmek olduğunu düşünmektedir. Onun başkaldırından anladığı, insanın, adalet ve özgürlüğü bağdaştırmayı başarabilmesinde yatmaktadır. Camus'nün başkaldırma anlayışı ile, her şeyin anlam ve değerden yoksun olduğu düşüncesi geçerliliğini kaybetmekte ve kişiye yeniden kendi olanaklarını görme yolu açılabilir (Erdem 2004: 167).

Başkaldırı hiçbir zaman bir tam özgürlük isteme değildir. Tam tersine, başkaldırı tüm özgürlükten davacıdır. Bir üstün yasaklanmış sınırı aşmasına izin veren sınırsız güce karşı çıkar. Başkaldırmış kişi, genel bir bağımsızlık istemek şöyle dursun, bir insan bile olsa her yerde özgürlüğün sınırları olsun ister, bu sınır da her insanın başkaldırı gücüdür. Başkaldırı doğru bir sınır istediğinin bilincine ne denli varırsa, o denli sarsılmaz olur. Başkaldırmış kişi kendisi için belirli bir özgürlük ister kuşkusuz, ama tutarlı bir kişiye, başkasının varlığını ve özgürlüğünü yok etme hakkını hiçbir durumda istemez. Hiç kimseyi alçaltmaz. Herkes için ister istediği özgürlüğü; yadsıdığını da herkes için yadsır (Camus 2000: 271-72).

Camus'nün olumsuz bir başkaldırı örneği olarak kaleme aldığı *Caligula* adlı tiyatro eserinde, Caligula sınır ve ölçü tanımayan bir karakterdir.

Caligula:

“Çektığımız acıları azaltmıyor, varlıkları ölümsüz kılamıyor, güneşin doğudan batmasını sağlayamıyor, olayların düzenini değiştiremiyorsam; ne denli sıkı davranırsam davranayım neye yarar bu şaşırtıcı erk? Hayır Caesonia, uyumak ya da uyanık kalmak... Önemsiz... Bu dünyanın düzenine etki edemiyorsam... Bütün gücümle istediğim, Tanrılardan üstün olma... Çağımızda eşitliği yaratacağım. Engeller, güçlükler, yeryüzündeki olanaksızlık da ortadan kalkınca; o zaman belki ben bile değişeceğim, benimle birlikte herkes. İşte o zaman insanlar ölmeyecek, mutlu olacaklar” (Camus 1997a: 20-21).

der.

Başkaldırma adalet ve özgürlüğü birleştirir. Başkaldırmanın mantığı, adalete yardımcı olmayı istemektedir (Erdem 2004: 167). Başkaldırma, herkes için özgürlük talebiyle ortaya çıktığından, yalnızca bir kişi için söz konusu olamaz. Başkaldırma, ilk değeri bütün insanlar üzerine kuran bir ortak noktadır (a.e., 167-68). Başkaldırma

eyleminde insan, hem kendini hem de başkalarını bulur. Bu bakımdan başkaldırma, Descartes'ın Cogito'suna eşdeğerdir. Bu cogitoda insan başkalarının varlığını da kesinlediğinden "Baskaldırıyorum öyleyse varız" diyebilecektir. Madem ki başkaldırma bir değer oluşturmaz, bu değer, başka insanlar tarafından da ortaya konabilir ya da bir değeri ortaya koyarken başkalarına da ihtiyaç duyulabilir. Ortaya konulmak istenen her değer, onu ortaya koymak isteyen tek bireyin aynısı olmadığından, yani insanı aştığından, bir değerini ortaya konulmasında, başkalarından yararlanmak suretiyle, insan kendi kendini de aşar. İşte bu noktada başkaldırma, genel insanlık özünü yakalamamızı sağlar (Gündoğan 1997: 118-19).

Absürdü yalnızlık içinde keşfeden insan, başkaldırı aşamasında dayanışma ile bu yalnızlığından kurtulur. Böylece hümanizm ortaya çıkar. Başkaldırı insanlık dayanışmasının bir sembolü olur (a.e., 119).

Baskaldırmada umut, dayanışma ve yaşamı sevme vardır. Başkaldırma iletişimsel olup, polemikini yerini diyalogun almasını ister (Erdem 2004: 168).

Baskaldırmanın derin mantığı, yıkma mantığı değildir: yaratma mantığıdır. Geçerliliğini yitirmemek için, kendisine destek olan terimlerin hiçbirini arkada bırakmamalıdır. Yoksayıcı yorumların başkaldırıda tek başına bıraktıkları hayır ile birlikte kapsadığı evet'e de bağlı kalmalıdır. Baskaldırmanın mantığı, koşulun adaletsizliğini artırmamak için adalete yardımcı olmak istemek, evrensel yalanı yoğunlaştırmamak için açık konuşmaya çalışmak, insanların acısı karşısında zarını mutluluk için atmaktır. Yoksayıcı tutku, adaletsizliğe ve yalana katkıda bulunarak, öfkesi içinde eski nedenlerini bir yana atar. Bu dünyanın ölüme terk edilmişliğini duymanın çılgınlığı içinde, öldürür. Baskaldırının sonucu ise, tam tersine, ilke bakımından ölüme karşı çıkış olduğuna göre, öldürmenin yasaya uydurulmasını yadsımaktır (Camus 2000: 272).

Camus'nün *Doğrular* oyununun baş kişisi Kaliyev, 2 Şubat 1905 günü, Büyük Dük'ün arabasına atması gereken bombayı atmayacaktır. Çünkü arabada Dük'ün iki küçük yeğeni bulunmaktadır (2003a: 9).

Kaliyev:

"Önceden bilemezdim... Çocuklar, özellikle çocuklar. Çocuklara hiç baktın mı? Ciddi bakışları oluyor kimi zaman... oldum olası dayanışım olmamıştır böylesi bakışlara... Oysa, bir saniye önce, loşlukta, küçük alanın köşesinde mutluydum. Arabanın fenerleri uzaktan ışıdamaya başladığında, inan ki sevinçle çarpmaya başladı yüreğim. Araba yaklaştıkça yüreğimin çarpışı da o kadar artıyordu... Arabaya doğru koştum. İşte o anda gördüm çocukları. Gülmüyorlardı. Dimdik oturmuşlar, boşluğa bakıyorlardı. Nasıl da hüzünlü bir havaları vardı. O süslü tören giysileri içinde yitmişler, elleri, dizleri üstünde iki kapının yanında dik gövdeler. Büyük Düşüş'i görmedim. Onlardan başka kimseyi görmedim. Eğer baksalardı bana, öyle sanıyorum ki atacaktım bombayı. Hiç değilse, o hüzünlü bakışları söndürmek için. Ama hep önlerine bakıyorlardı. O an bilmiyorum ne olup bitti. Kolum güçsüzleşti. Bacaklarım titremeye başladı. Bir saniye sonra iş isten geçmişti (a.e., 38).

Devrimci şiddet konusundaki tutumu kesin ve açıktır; böylesi bir şiddeti haklı kılacak tek şey, bu şiddete başvuranın yaptığını hayatıyla ödemesidir. Devrim iktidarı ele geçirdiğinde *Doğrular*'dan tek ayakta kalacak olan Stepan'dan başkası olmayacaktır (O'Brien 1984: 62).

Başkaldırı gerekliliği biraz da sanatsal bir gerekliliktir (Camus 2000: 245). Başkaldırının özü konusunda en doğru değerlendirmeyi yapmamıza olanak sağlayan sanat, doğruluk ve özgürlük getirecek bir direniş biçimi yaratabilmektir (Erdem 2004: 167). Sanat hem yücelten, hem yoksayan eylemdir. Dünyayı, kendisinde eksik olan şey adına yadsır, bazı bazı da olduğu şey adına. Bütün devrimler sanata düşmanlık gösterirler. Fransız Devrimi hiçbir sanatçı çıkarmaz (Camus 2000: 243).

Sanatçı ilkin absürlüğü onaylamalı ve bu onayından hareketle de adaletsizliğin yerine adaleti, düzensizliğin yerine düzeni, kötülüğün yerine de iyiliği kurmaya çalışmalıdır. Sanatçının bu çalışması, absürde ve onun doğurduğu sonuçlara bir başkaldırmadır (Gündoğan 1997: 147).

Başkaldırma kendi haklarının bilincine varmış bir kişinin tavrı olduğu için, insanın adeta varlık şartıdır. Ama başkaldırmada insan, sadece kendini onaylamakla kalmaz, aynı zamanda başkalarıyla dayanışma içine girerek, başkalarının varlığını da onaylar (a.e., 168). Başkaldırmaya asıl varoluşsal özelliğini kazandıran, eylem planında da ortaya çıkmasıdır.

Kıscacası Camus'nün başkaldırma düşüncesi, herkesi içine alan, ölçülü, sınırlı, özgürlüğe dayalı, ölüm ve öldürmeye karşı mücadele eden, bütün insanlar için iyilik ve adaleti istemekten ibaret olan bir sonuca ulaşır (a.e., 150).

Küreselleşmeye Başkaldırı Kavramıyla Bir Bakış

Camus'nün başkaldırma düşüncesi çerçevesinde günümüzde küreselleşme olgusuyla birlikte yaşanan sorunları ele alacağım. İnsanın bir olanağı olarak başkaldırma eylemi acaba küreselleş(tir)meye karşı ne yapabilir? Küreselleş(tir)me, insanı amaç değil de araç olarak gören bir olgu mudur? İnsanlar arasındaki adaleti, eşitliği zedeleyici bir yanı var mıdır?

Bireyin en temel hakkı, yaşama hakkıdır. Dünya küreselleştikçe bu haklar kısıtlanmaktadır. "İnsan, her şeyin aracı kılınmakta; amaç olarak görülmemekte, daha doğrusu insan, şeyleştirilmektedir/nesneleştirilmektedir; bir başka deyişle insan unutulmaktadır; bireysel özne yok olmaktadır" (Çotuksöken 2002: 256).

Globalleşme (küreselleşme), herkese eşit mesafedeki nötr bir süreç olmayıp, birilerinin insanları, her şeyi pazar için yapan, her şeyi/şeyleri pazara sürer hale gelmeye mecbur etmeleri, insanları ancak böyle yaparlarsa hayatlarını idame ettirebilecekleri koşulları dayatmaları şeklinde gerçekleşen bir olgudur (Cangızbay 2003: 46).

Küreselleş(tir)mede çıkarlar ön plana alınmaktadır. Aslında küreselleşme kavram olarak, dünyada insanları ilgilendiren her şeyi içine almaktadır. Oysa ki dünya şu an güçlülerin egemen olmak istedikleri bir dünyadır.

Wallerstein'in kuramına göre (köle-efendi diyalektiği), merkez ülkeler belirleyen, etkileyen durumunda iken, gelişmekte olan ve az gelişmiş ülkeler etkilenen, kabullenen ülke durumundadır. Başka bir ifadeyle, küreselleşme sürecinde az gelişmiş ülkeler cefendinin nesnesi konumunda olmaları nedeniyle köleleri temsil etmektedir. Ekonomiden insan haklarına, etnik kimlikten cinsel kimliğe kadar birçok alanda merkez ülkeler/efendiler kölelerine onların neleri yapması gerektiğini, kendileri için iyi olanın ne olduğunu empoze etmektedirler (Erkızan 2002: 73).

Küreselleşme bütünüyle antidemokratik bir yapılanmadır (Manisalı 2001: 11). Küreselleş(tir)me eşitliği ve demokrasiyi zedelemektedir. Dünya küreselleştirildikçe, dağılımın daha da bozulduğu adaletsiz bir yapı oluşuyor. Güçlü devletler, şirketler güçlerini daha da artırırken, güçsüzler daha da güçsüz duruma gelmektedir. İnsanların çok küçük bir kısmı haklarından gereğinden fazla yararlanırken, büyük bir çoğunluk, haklarından yoksun bırakılmaktadır.

Artık “dünya gelir bölüşümünün daha da bozulduğu adaletsiz bir dünyadır. İnsanın ve insanların geri plana itildiği, toplumların değil toplulukların, tüketicilerin öne çıkarıldığı bir düzendir” (a.e., 17).

Dünya nüfusunun yaklaşık % 15'ine sahip gelişmiş ülkeler, toplam dünya gelirinin % 80'ine el koyarken, üç milyarı aşan nüfuslarıyla dünya nüfusunun düşük gelirli ülkeler grubunu temsil eden % 56'sı % 5'ni alıyor.

Küreselleşme, insan haklarının gelişimini yavaşlatma, bazen de geriletme biçiminde olumsuz etkiler doğurmaya başlamıştır. Elbette küreselleşmeye karşı tepkiler de ortaya çıkmaktadır. Küreselleşmenin kendi karşıtını içinde taşıdığını söyleyebiliriz. Yoksullaşma ile küreselleşmenin birlikte gitmesi de bunun göstergesidir (Günay 2004: 300).

Dünyanın büyük bir bölümü temel haklarından yoksun kalmaktadır. Bu nedenle küreselleş(tir)meye karşı tepkiler artmaktadır. İnsanlar daha adil bir düzende insanca yaşamak istemektedirler. Yoksulluk, yeteri kadar beslenememek, okula gidememek, tedavi görememek, küçük yaştaki çocukların çalışmak durumunda bırakılması gibi insan hakları ihlalleri söz konusudur. Her insanın insanca yaşamaya hakkı vardır.

Küreselleşme karşıtı düşüncelerin başını çeken tartışmalardan en önemlisi, yoksul ülkelerin gittikçe yoksullaştığı, zengin ülkelerin de gittikçe zenginleştiği tezidir. Bu konu son 10 yılın *Ekonomik Büyüme* araştırmacılarının en önemli araştırma konularından birisi olmuştur. Birçok emperik çalışmanın gösterdiği de küreselleşme karşıtlarını haklı çıkarır ölçüdedir (Özdemir 2002: 244).

Küreselleş(tir)meyle birlikte çalışanlar sendikasızlaştırılıyor, haklarını aramak istemeleri olanağı ellerinden alınıyor. “Kalkınmakta olan diye tabir edilen dünyada sınıai iktisadi gelişmenin bir etkisi, her türlü siyasal ve sendikal haktan yoksun emekçilerin dizginsiz bir biçimde sömürülmesidir. Günümüzde işletmeler sendikal haklardan yoksun olan emekçilere düşük ücret ödediği yerlere taşınmaktadır (Morin 2000: 140).

Ekonomik küreselleşme refah ve demokrasiyi vaat etse de, aslında sömürüye yol açmakta, insanlar arasında adaletsizliğe, eşitsizliğe yol açmaktadır. Küreselleş(tir)me, bugün insan hakları için çok büyük tehdit oluşturmaktadır.

Camus'nün *Caligula* adlı karakteri, sınır ve ölçü tanımayan bir kişidir. Dünyanın düzenine etki etmek isteyen, Tanrı'dan dahi daha üstün olmayı isteyen bir kişidir.

Caligula:

“Çektiğimiz acıları azaltmıyor, varlıklarını ölümsüz kılamıyor, güneşin doğudan batmasını sağlayamıyor, olayların düzenini değiştiremiyorsam; ne denli sıkı davranırsam davranayım neye yarar bu şartıtcı erk? Hayır Caesonia, uyumak ya da uyanık kalmak... Önemsiz... Bu dünyanın düzenine etki edemiyorsam... Bütün gücümle istediğim, Tanrılardan üstün olma... Çağımızda eşitliği yaratacağım. Engeller, güçlükler, yeryüzündeki olanaksızlık da ortadan kalkınca; o zaman belki ben bile değişeceğim, benimle birlikte herkes. İşte o zaman insanlar ölmeyecek, mutlu olacaklar” (1997a: 20-21).

der.

Günümüzde güçlü devletler ve şirketler de aynen Caligula'nın istediği gibi, gücü elde etmek istemektedirler. Dünyanın düzenini değiştirmek için uğraşmaktadırlar. Bunu yaparken de tüm insanlara mutluluk getirmeyi, insanlar arasında eşitliği oluşturmayı vaat etmektedirler (ama sadece vaat etmekle kalırlar). Aslında getirdikleri düzen insanlar arasındaki eşitsizliği daha da artırmakta, kutuplaşmalara neden olmaktadır.

Dünyanın hangi tarafında yaşarsa yaşasın her insan, insanca yaşama hakkına sahiptir. Dünyadaki nimetlerden adil bir şekilde pay alma hakkına sahiptir. İnsanlar aç, işsiz, eğitimsiz ve evsiz kalınca, daha adil şartlarda yaşamak için başkaldırıyorlar. Ama başkaldırabilmek için Camus'nün de ifade ettiği gibi haklarının bilincinde olmaları gerekmektedir. Bugün dünyada büyük bir kitle küreselleş(tir)meye karşı tavır geliştirmektedir.

Son olarak, “İnsanı ve insan değerlerini ölçü alan; insanı araç kılmayan birlikteliklere, yapılanmalara evet, ama tersini öne çıkaranlara ise hayır!” (Çotuksöken 2002: 258).

Kaynakça

- CAMUS, Albert (1972) *Giyotin Üzerine*, çev. Ali Sirmen, Yaba Yayınları, İstanbul.
- CAMUS, Albert (1997a) *Caligula*, çev. Abdullah Rıza Ergüven, Berfin Yayınları, İstanbul.
- CAMUS, Albert (1997b) *Denemeler*, çev. Sabahattin Eyüboğlu, Vedat Günyol, Say Yayınları, İstanbul.
- CAMUS, Albert (2000) *Başkaldıran İnsan*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul.
- CAMUS, Albert (2003a) *Doğrular*, çev. Ferid Edgü, Yaba Yayınları, İstanbul.
- CAMUS, Albert (2003b) *Veba*, çev. Nedret Tanyolaç, Can Yayınları, İstanbul.
- CAMUS, Albert (2004) *Sisifos Söyleni*, çev. Tahsin Yücel, Can Yayınları, İstanbul.
- CANGIZBAY, Kadir (2003) *Globalleş(tir)me Terörü*, Odak Yayınları, Ankara.

- COPLESTON, Frederick (1990) *Çağdaş Felsefe Maine de Biran'dan Sartre'a*, çev. Aziz Yardımlı, Felsefe Tarihi, Cilt IX, İdea Yayınları, İstanbul.
- ÇOTUKSÖKEN, Betül (2002) *Felsefe Özne Söylem*, İnkılap Yayınları, İstanbul.
- ERDEM, H. Haluk (2004) "Baskaldırma", *Felsefe Ansiklopedisi*, c. 2, ed. Ahmet Cevizci, Etik Yayınları, İstanbul.
- ERKIZAN, Hatice Nur (2002) "Küreselleşmenin Tarihsel ve Düşünsel Temelleri Üzerine", *Doğu-Batı Dergisi*, s. 18, ss. 65-79.
- GÜNAY, Mustafa (2004) *Metinlerle Felsefeye Giriş*, Karahan Kitabevi, Adana.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman (1997) *Albert Camus ve Baskaldırma Felsefesi*, Birey Yayıncılık, İstanbul.
- MANİSALI, Erol (2000) *Küresel Tehdit*, Otopsi Yayınları, İstanbul.
- MORİN-NAİR, Edgar-Sami (2000) *Bir Uygarlık Siyaseti*, çev. Sinan Köm, Om Yayınevi, İstanbul.
- ÖZDEMİR, Durmuş (2002) "Küreselleşme, Ekonomik Büyüme ve Çok Uluslu Şirketler", *Doğu-Batı Dergisi*, s. 18, ss. 237-245.